

Сергій Литвин,

докторант Севастопольського військово-морського ін-ту, полковник, к.і.н., доц.

СИМОН ПЕТЛЮРА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ НОВІТНЬОЇ ДОБИ (1990-1999)

(МАТЕРІАЛИ ДО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОКАЖЧИКА)

У сучасній історичній науці посилюється інтерес до вивчення доби української революції 1917 - 1921 рр. Цей період нерозривно пов'язаний з ім'ям Симона Петлюри - голови Директорії і головного отамана військ Української Народної Республіки.

Можливість вивчення різнопланової вітчизняної та зарубіжної історіографії, доступ до раніше невідомих архівних документів і матеріалів та інших джерел дають тепер змогу спростувати міфи, існуючі про цю історичну постать. Автор статті вносить свою лепту в розв'язання зазначеної проблеми.

Чимало уваги особистості Симона Петлюри приділили в своїх наукових дослідженнях В.Верстюк, В.Сергійчук, І.Срібняк, А.Ткачук, Ю.Шаповал та ін. [17; 18; 65-67; 70; 71; 78-80; 88; 109; 110; 117; 118]¹.

Перевидаються праці С.Петлюри, збірники спогадів й окремі розвідки про нього [1-5; 7].

Бібліотекою ім. Симона Петлюри в Парижі та її представництвом у Києві проведено ряд «петлюрівських читань», історично-літературних конкурсів, наукових конференцій, за результатами яких видано збірники праць [8-10; 12]. У них хоч і присутні елементи надмірного пієтету й возвеличення, все ж простежується тенденція об'єктивного визнання ролі та місця цієї постаті в історії.

Особливу зацікавленість дослідників викликають проблеми, зумовлені таким явищем, як єврейські погроми в Україні і зв'язок з ними вбивства С.Петлюри. В останні роки видано декілька праць з цього питання [26; 28; 30; 51; 109; 110].

У травні 1996 р. пройшли конференція «Політичні ідеї й дії Симона Петлюри» до 70-річчя його загибелі та конференція-меморіал «Вшанування пам'яті Симона Петлюри» (Київ, організатори - товариство «Україна-Польща» та Інститут українознавства Київського Національного уні-

верситету ім. Тараса Шевченка). Матеріали цих заходів видано окремим збірником [11; 14].

На честь 120-ї річниці від дня народження С.Петлюри було проведено наукові конференції в Києві, Кам'янці-Подільському, Кіровограді, Полтаві тощо, за матеріалами яких також видані збірники праць [10; 13; 43].

Проф. В.Сергійчук віднайшов, зібрав і видав до цієї дати нові документи та твори С.Петлюри окремим томом [5]. Як справедливо вважає вчений, уміщені в книзі статті, листи, документи - «лише частина з невідомої досі спадщини людини, котра несла на своїх плечах неймовірний тягар державної влади в чи не найскладніший період нашої історії» [5; 7]. В архівах є ще велика кількість неопублікованих документів та матеріалів, що належать С.Петлюрі. Це повинно спонукати істориків до підготовки чергового тому та до видання повного зібрання творів.

Хоча деякі пострадянські історики в своїх працях тенденційно принижують його місце і роль в історії [72; 73; 84; 85; 99; 105; 114-116; 210], українська спільнота поступово долає нав'язані стереотипи навколо цієї постаті.

Однак зазначимо, що історичною наукою зроблено ще дуже мало для того, аби належно вивчити й оцінити справжній внесок цього видатного політика, державного і військового діяча в процес національного відродження України. На сьогодні немає жодної наукової монографії, яка

¹Тут і далі посилання на позиції бібліографічного покажчика.

© Литвин Сергій, Київ, 2000

б давала його повний образ; військової біографії як синтезу аналітичних досліджень його ролі в розбудові української армії та керівництві українськими збройними силами, не створено і наукової політичної біографії.

Нині необхідно опрацювати величезний масив документів центральних і регіональних архівів, особливо епістолярію Петлюри, включити їх у науковий обіг.

Бібліографічний покажчик, поданий тут нами, жодним чином не претендує на вичерпність, але, сподіваємося, буде корисним для дослідників біографії цієї яскравої історичної постаті.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Праці Симона Петлюри

1. Петлюра С. Народе український: Вибрані статті, листи, документи. - Харків, 1992. - 150 с.
2. Петлюра С. Патріотизм / Автор передмови В.Сергійчук // Розбудова держави. - 1997. - № 7/8. - С.94-101.
3. Петлюра С. Статті / Упоряд. та автор передмови О.Климчук. - К.: Дніпро, 1993. - 341с.
4. Симон Петлюра. Вибрані твори та документи / Укл. А.Голота. - К., 1994. - 271 с.
5. Симон Петлюра. Статті, листи, документи / Упоряд. В.Сергійчук. - Т.3. - К., 1999. - 616 с.

Збірники праць про Симона Петлюру

6. Він з когорти вождів: Зб. конкурсних праць про дореволюційну діяльність Симона Петлюри. - К., 1994. - 151с.
7. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). - К., 1992. - 260 с.
8. Полтавська петлюріана: Матеріали Других петлюрівських читань у Полтаві 15 серпня 1993 року. - Полтава, 1993. - 91с.
9. Полтавська петлюріана: Матеріали Третіх петлюрівських читань у Полтаві 5 листопада 1994 року. - Полтава, 1996. - 208 с.
10. Полтавська петлюріана: Матеріали Четвертих петлюрівських читань. - Полтава: Полтав. обл. об'єднання Всеукр. тов-ва «Просвіта» ім. Тараса Шевченка. «Рік», 1999. - 160 с.
11. Симон Петлюра та його родина: До 70-річчя його трагічної загибелі. Документи і матеріали / Упоряд. і передмова В.Михальчука. - К., 1996. - 319 с.
12. Симон Петлюра та українська національна революція: Зб. праць Другого конкурсу петлюрознавців України - К., 1995. - 368 с.
13. Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Зб. наук. праць. - Фастів, 1999. - 228 с.
14. У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996: Зб. матеріалів про відзначення 70-річчя загибелі Симона Петлюри. - К., 1997. - 302 с.

Праці про Симона Петлюру та статті у збірниках і журналах

15. Барабан Л. Симон Петлюра: початок театральнокритичної діяльності // У 70-річчя паризької трагедії 1926 – 1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.150-157.
16. Бронникова О. Симон Петлюра і сучасність. // Там же. - С.87-89.
17. Верстюк В. Симон Петлюра і Директорія // Сучасність. - 1997. - Ч.6. - С.55-64.
18. Верстюк В. Харизматичність Петлюри // У 70-річчя паризької трагедії 1926 - 1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.133-146.
19. Верстюк В., Осташко Т. Петлюра Симон Васильович // Діячі Української Центральної Ради: Біогр. довідник. - К., 1998. - С.50-62.
20. Волковинський В., Солдатенко В. Симон Петлюра // Історія України. - 1998. - № 2/3.
21. Волковицький В. Головний отаман // Українська ідея: Постаті на тлі революції. - К., 1994. - С.184-193.
22. Головка Т. Кров пролита для великої мети (Про С.Петлюру) // Наука і суспільство. - 1993. - № 8. - С.24-29.
23. Голубуцький О. Шлях до звитяги: Формування політичного світогляду С.Петлюри на тлі політичних подій в Російській Україні поч. ХХ століття // Симон Петлюра та українська національна революція: Зб. пр. Другого конкурсу петлюрознавців в Україні. - К., 1995. - С.13-50.
24. Губар А. Симон Петлюра й український національно-церковний рух у 1917-1926 роках // Пам'ять століть. - 1999. - № 3 (18). - С.65-78.
25. Губський С. Симон Петлюра і журнал «Табір» // У 70-річчя паризької трагедії 1926 – 1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.218-221.
26. Гунчак Т. Симон Петлюра та євреї. - К., 1993. - 48 с.
27. Дмитрієнко М., Бузало В. С.Петлюра і перші нагороди України // Полтавська петлюріана: Матеріали Других петлюрівських читань у Полтаві 15 серпня 1993 р. - Полтава, 1993. - С.44-47.
28. Єкельчик С. Трагічна сторінка Української революції: Симон Петлюра та єврейські погроми в Україні (1917 - 1920) // Симон Петлюра та українська національна революція: Зб. праць Другого конкурсу петлюрознавців в Україні. - К., 1995. - С.165 - 217.
29. Єременко Т. Симон Петлюра і Юзеф Пілсудський // У 70-річчя паризької трагедії 1926 - 1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.212-217.
30. Жуковський А. Симон Петлюра і завдання еміграції. - Там же. - С.54-61.
31. Завадовський А. Національне питання в публіцистиці С.Петлюри 1906-1907 рр. // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Зб. наук. пр. - Фастів, 1999. - С.53-61.
32. Іваніс В. Симон Петлюра - президент України. 1879 - 1926. - К.: Наук. думка, 1993. - 270 с.
33. Історичні портрети: Петлюра, Махно, Бандера - К., 1991. - 33 с.
34. Йосипишина Я. Симон Петлюра: Польща й Антанта // У 70-річчя паризької трагедії 1926 – 1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.71-81.

35. Киридон П. Симон Петлюра про національну політику більшовиків в Україні // Полтавська петлюріана: Матеріали Четвертих петлюрівських читань. - Полтава, 1997. - С.27-32.
36. Коваль О. Симон Петлюра про економіку // У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996: 36. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.221-224.
37. Коротенко В., Пустовіт Т. Симон Петлюра і Полтавщина // Полтавська петлюріана: Матеріали Других петлюрівських читань у Полтаві 15 серпня 1993 р. - Полтава, 1993. - С.13-26.
38. Косик В. Петлюра і Франція // У 70-річчя паризької трагедії 1926 - 1996: 36. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.62-70.
39. Кульчинський М. Симон Петлюра і сучасний громадсько-політичний рух // Полтавська петлюріана: Матеріали Третіх петлюрівських читань у Полтаві 5 листопада 1994 р. - Полтава, 1996. - С.11-17.
40. Лисенко Н. Євген Маланюк про Симона Петлюру // У 70-річчя паризької трагедії 1926 - 1996: 36. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.232-242.
41. Литвин С. 1917-й - рік Симона Петлюри. - Там же. - С.242-261.
42. Литвин С. Симон Петлюра і українізація армії: Чи був можливий інший шлях створення війська? // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонаціон. досліджень. Вип. 9. - К., 1999. - С.13-24.
43. Литвин С. Симон Петлюра і українське військо: протистояння більшовицькій агресії (листопад-грудень 1917 р.) // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: 36. наук. праць. - Фастів, 1999. - С.7-29.
44. Литвин С. Симон Петлюра та визначення політичного курсу Директорії УНР (кінець 1918 - початок 1919 рр.) // Кіровоградщина на зламі тисячоліть: стан, проблеми, перспективи: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. - Кіровоград, 1999. - С.156-170.
45. Литвин С. Соборницький чин Симона Петлюри // Пам'ять століть. - 1999. - № 3 (18). - С.51-64.
46. Литвин С. Українсько-польський договір 1920 року: помилка Симона Петлюри чи єдино можливий варіант продовження боротьби за державність? // Полтавська петлюріана: Матеріали Четвертих петлюрівських читань. - Полтава, 1999. - С.8-26.
47. Литвин С. Чи була легітимною влада С.Петлюри в добу Директорії Української Народної Республіки? // Людина і політика. - 1999. - № 4. - С.27-32.
48. Митрович К. Політичні ідеали й заповіти Симона Петлюри // У 70-річчя паризької трагедії 1926 - 1996: 36. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.48-53.
49. Михальчук В. Вбивство та процес Петлюри з перспективи 70-річчя. - Там же. - С.11-40.
50. Михальчук В. Погроми в Україні та політика боротьби з ними Симона Петлюри // Інф. бюл. Біб-ки ім. Симона Петлюри в Парижі. - Ч. 56. - Груд. 1993. - С.8-11.
51. Михальчук В. Симон Петлюра і погроми // Культура і життя. - 1993. - 25 груд.
52. Музичук О. Листи С.Петлюри до М.Грушевського // Укр. істор. журн. - 1991. - Ч. 3/4. - С.110-115; 1992. - Ч. 1/4. - С.438-448.
53. Нитченко Д. Петлюра на фронті // Полтавська петлюріана: Матеріали Третіх петлюрівських читань у Полтаві 5 листопада 1994 р. - Полтава, 1996. - С.25-29.
54. Пашенко В. Знищення родини Петлюр. - Там же. - С.59-75.
55. Пашенко В. Родинне коріння Петлюр умертвлене. - К., 1994. - 48 с.
56. Піскун В. Симон Петлюра очима большевицької розвідки // У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996: 36. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.224-231.
57. Плав'юк М. Далекоглядність Симона Петлюри. - Там же. - С.115-118.
58. Плав'юк М. Символ національної революції // Пам'ять століть. - 1999. - № 3 (18). - С.3-5.
59. Плав'юк М. Симон Петлюра - будівничий і символ української державності // Укр. б-ка ім. С.Петлюри в Парижі: Інформ. бюл. - 1991. - Ч.54. - С.4-7.
60. Пустовіт Т. Симон Петлюра (Полтавський період) // Він з когорти вождів: 36. - К., 1994. - С.7-43.
61. Ревегук В. Постаць С.Петлюри на тлі української революції 1917-1921 рр. // Полтавська петлюріана: Матеріали Других петлюрівських читань у Полтаві 15 серпня 1993 року. - Полтава, 1993. - С.8-12.
62. Ротач П. Науковий внесок Миколи Степаненка в петлюрознавство. - Там же. - С.58-66.
63. Ротач П. У боротьбі за волю України - з Шевченком: Літературно-критична думка Симона Петлюри про Т.Г.Шевченка // Полтавська петлюріана: Матеріали Третіх петлюрівських читань у Полтаві 5 листопада 1994 року. - Полтава, 1996. - С.30-42.
64. Савченко Г. Українське військо в публіцистиці Симона Петлюри (березень-серпень 1918 року) // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: 36. наук. пр. - Фастів, 1999. - С.30-42.
65. Сергійчук В. Визвольник української волі // У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996: 36. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.83-87.
66. Сергійчук В. Національний міф про Петлюру в світлі нових документів. - Там же. - С.41-48.
67. Сергійчук В. Невідомі документи великого державника України // Пам'ять століть. - 1999. - № 3 (18). - С.6-50.
68. Середницький А. Польські шанувальники С.Петлюри // Полтавська петлюріана: Матеріали Третіх петлюрівських читань у Полтаві 5 листопада 1994 року. - Полтава, 1996. - С.18-24.
69. Симон Петлюра (1879-1926) - Голова Директорії УНР і Головний Отаман військ УНР // Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: Ст. і матеріали. - Філадельфія; Київ; Вашингтон, 1993. - С.399-402.
70. Срібняк І. Симон Петлюра на чолі держави та війська: До питання про польсько-українські взаємини 1919-1920 років // Симон Петлюра та українська національна революція: 36. пр. Другого конкурсу петлюрознавців України. - К., 1995. - С.137-164.
71. Срібняк І. Польська доба Симона Петлюри: 1920-1923 роки // У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996: 36. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.187-199.
72. Табачник Д. Вбивство Симона Петлюри // Укр.

- істор. журн. - 1992. - № 7/8. - С.112-123; № 9. - С.122-128.
73. Табачник Д. Постріли на тихій вулиці Расін (Нотатки історика про вбивство Симона Петлюри) // Київ. старовина. - 1999. - Ч.1. - С.146-155; Ч.2. - С.154-168.
74. Телячий Ю. Симон Петлюра і його роль у відродженні й розбудові національної освіти в період Української Народної Республіки (1917-1920 рр.) // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Зб. наук. пр. - Фастів, 1999. - С.62-68.
75. Терещенко Ю., Осташко Т. Київські епізоди життя й діяльності Симона Петлюри // У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.157-171.
76. Тинченко Я. Діяльність Симона Петлюри за часів першої українсько-радянської війни: грудень 1917 - лютий 1918 років // Симон Петлюра та українська національна революція: Зб. пр. Другого конкурсу петлюрознавців в Україні. - К., 1995. - С.51-136.
77. Тинченко Я. Злий геній С.Петлюри // Академія. - К., 1995. - Ч.1. - С.5-15.
78. Ткачук А. Патріарх Мстислав про Симона Петлюру // Пам'ять століть. - 1999. - № 3 (18). - С.100-107.
79. Ткачук А. Симон Петлюра: (Політична і культурна діяльність до 1917 року) // Він з когорти вождів: Зб. - К., 1994. - С.126-147.
80. Ткачук А. Симон Петлюра: Політичний портрет // Київ. старовина. - 1993. - № 1. - С.39-53; Ч.6. - С.60-70.
81. Устименко В. С.В.Петлюра про зовнішню політику Директорії // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Зб. наук. пр. - Фастів, 1999. - С.43-52.
82. Устименко В. С.В.Петлюра: «Я вірю, що Україна як держава буде» // Віче. - № 2. - С.144-154.
83. Харченко В. Міф про Симона Петлюру на тлі українсько-єврейських стосунків доби революції // Симон Петлюра та українська національна революція: Зб. пр. Другого конкурсу петлюрознавців України. - К., 1995. - С.218-256.
84. Хміль І. Петлюра і петлюрівщина // Укр. істор. журн. - 1990. - №3. - С.107-119.
85. Хміль І. Політичні метаморфози Симона Петлюри // Україна. - 1991. - № 4. - С.18-20.
86. Чекмишев О. Структурні особливості публіцистичних текстів Симона Петлюри з точки зору національної міфології // У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.288-352.
87. Чекмишев О. Український фатум. Симон Петлюра: Міфи і міфотворчість. Семантика асоціативних лексем у його публіцистичних творах // Полтавська петлюріана: Матеріали Других петлюрівських читань у Полтаві 15 серпня 1993 року. - Полтава 1993. - С.34-43.
88. Шаповал Ю. Вбивство Симона Петлюри: нова інформація для роздумів // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Зб. наук. пр. - Фастів, 1999. - С.69-79.
89. Шелест В. Симон Петлюра - людина і державник // У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри. - К., 1997. - С.99-108.
90. Шудря М. Листи Петлюри з Польщі // Там же. - С.200-211.
91. Якименко В. Економічні погляди С.В.Петлюри: історія і сучасність // Полтавська петлюріана: Матеріали Других петлюрівських читань у Полтаві 15 серпня 1993 року. - Полтава, 1993. - С.27-33.

Праці, в яких побіжно йдеться про С.Петлюру

92. Андрусишин Б. Церква в Українській державі 1917-1920 рр. (доба Директорії УНР). - К., 1997. - 328 с.
93. Голубко В. Армія Української Народної Республіки. 1917-1918: Утворення та боротьба за державу. - Львів, 1997. - 228 с.
94. Горак В. Зліт і падіння Директорії // Віче. - 1995. - № 4. - С.106-116.
95. Городня Н. Їм потрібні були сильні союзники: Українське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. // Політика і час. - 1995. - № 11. - С.75-80.
96. Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння: До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917-1921 рр. - Львів, 1997. - 67 с.
97. Другий зимовий похід. Листопадовий рейд. Базар: Спогади учасників. - К., 1995. - 239 с.
98. Жуковський А. Українська бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі // Укр. археогр. щорічник. - К., 1992. - Вип 1. - С.439 - 441.
99. Кремінь В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). - К., 1996. - 793 с.
100. Кучер В. Срібняк І. Армія УНР - погляд крізь роки // Київ. - 1997. - Ч.1/2. - С.126-131.
101. Лашенко Р. Як обирали Директорію УНР // Розбудова держави. - 1992. - Ч.6. - С.24-28.
102. Лозовий В. Кам'янецька доба Директорії УНР: основні події та процеси // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Зб. наук. пр. - Фастів, 1999. - С.85-97.
103. Михальчук В. Українська бібліотека ім. Симона Петлюри у Парижі // Київ. старовина. - 1993. - Ч.4. - С.79-82.
104. Михальчук В. Українська бібліотека ім. Симона Петлюри у Парижі. - К., 1999. - 656 с.
105. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. (історико-генетичний аналіз). - К., 1995. - 262 с.
106. Плав'юк М. УНР та її історичне значення // Пам'ять століть. - 1998. - № 1. - С.4-24.
107. Романчук О. Ультиматум: Хроніка одного конфлікту між Раднаркомом РРФСР і Центральною Радою. - К., 1990. - 62 с.
108. Самійленко І. Перший етап Державного центру УНР в екзилі (1920-1948) // Державний центр Української Народної Республіки в екзилі: Ст. і матеріали. - Філадельфія; Київ; Вашингтон, 1993. - С.64-75.
109. Сергійчук В. Уся правда про єврейські погроми:

- Мовою невідомих документів і матеріалів. (Інститут досліджень модерної історії України, Фундація ім. Симона Петлюри, Філадельфія - США). - К., 1996. - 122 с.
110. Сергійчук В. Погроми в Україні: 1914-1920: Від штучних стереотипів до гіркої правди, прихованої в радянських архівах. - К., 1998. - 544 с.
111. Сідак В. Національні спецслужби в період Української революції 1917-1921 рр. (невідомі сторінки історії). - К., 1998. - 320 с.
112. Сідак В. Повстансько-партизанський штаб державного центру УНР в еміграції (1921р.) - К., 1995. - 66 с.
113. Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 - грудень 1918 року. - Київ; Філадельфія, 1995. - 495 с.
114. Солдатенко В. Українська революція: концепція та історіографія. - К., 1997. - 412 с.
115. Солдатенко В. Українська революція: концепція та історіографія (1918-1920 рр.) - К., 1999. - 508 с.
116. Солдатенко В. Центральна Рада та українізація армії // Укр. істор. журн. - 1992. - №6. - С.26-39.
117. Срібняк І. Культурно-освітня робота в Армії УНР у 1921-1923 рр. - Торонто, 1997. - 16 с.
118. Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернаціональна Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.). - К., 1997. - 129 с.
119. Темко Г. Виховна робота в Збройних Силах України: історія і сучасність. - К., 1996. - 145 с.
120. Темко Г. Основи формування системи виховання воїна в Україні у період утвердження державності (світоглядно-філософський аналіз). - К., 1997. - 286 с.
121. Тинченко Я. Останній бій генерала // Академія. - 1995. - Ч.2. - С.5-35.
122. Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 - березень 1918). - Київ; Львів, 1996. - 372 с.
123. Ткаченко В. Отаманщина // Віче. - 1992. - № 9. - С.119-145.
124. Шульгін О. Без території: Ідеали та чин уряду УНР на чужині. - К., 1998. - 340 с.
125. Щусь О. Всеукраїнські військові з'їзди: (історичні зошити). - К., 1992. - 86 с.
126. Яблонський В. Основні проблеми зовнішньополітичної діяльності уряду УНР (червень-грудень 1919 р.) // Вісн. Київ. ун-ту. - Сер. історії. - 1994. - С.155-164.

Огляди. Рецензії. Повідомлення

Повернення «Українців» Україні

У видавництві «Українське народознавство» (Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішному) побачила світ історико-етнографічна монографія у двох книгах «Українці» - одне з найфундаментальніших видань ХХ ст. про український народ, його минувшину і сьогодення.

Ідея створення праці з'явилася понад сорок років тому, за «хрущовської відлиги». Українські етнографи підготували узагальнююче дослідження історико-етнографічних проблем українства, в якому зробили комплексний аналіз визначальних прикмет однієї з найбільших європейських націй. Проте книга так і не дійшла до читачів - відразу ж після випуску сигнальних примірників вона була заборонена, а друкарський набір розсипаний.

Хто знає, як надалі склалася б доля унікального доробку, коли б не сталися нові позитивні зрушення на початку 1990-х років зі здобуттям Україною незалежності.

Науковці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України в співпраці з ученими інших академічних інститутів підготували узагальнюючу історико-етнографічну монографію «Українці» в двох книгах. На сьогодні це найповніший корпус наукових студій про етнічні особливості українців, прикметні ознаки їхньої традиційно-побутової культури. Доля книги нерозривно пов'язана зі столицею українського

гончарства - Опішним. У 1994 р. рукопис книги було подано видавництву «Українське народознавство», через два роки було завершено підготовку оригінал-макету праці й постала проблема коштів для видання. Автори та видавці зверталися за фінансовою допомогою до органів державної влади, міністерств, найбільших банків, громадських організацій, партій і рухів. Проте всюди отримали відмову.

Це могло б продовжуватися довго, якби Президент України Леонід Кучма під час перебування у вересні 1999 р. в Державному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному не ознайомився з діяльністю музейного видавництва. Переглянувши підготовлений макет книги, він підкреслив, що українці мусять знати минувшину свого народу, безцінну спадщину народної культури. Через місяць, за безпосереднього сприяння Президента України, видання, виконане на високому поліграфічному рівні, побачило світ.

Серед авторів книги - Анатолій Пономарьов (голова колегії), Іван Драч, Олександр Курочкін, Тетяна Марченко, Тамара Косміна, Тетяна Кара-Васильєва, Олесь Пошивайло, Діана Томас, Володимир Трощинський, Євген Камінський та ін. Новий доробок українських вчених пошанувала молода держава.

*Наталія Олійник,
ст. н.с. ДМЗУГ в Опішному*